

FAKTORSKA STRUKTURA STAVOVA PREMA OSUĐENICIMA I NJIHOVOJ REHABILITACIJI NA SLOVENSKOM I HRVATSKOM UZORKU ISPITANIKA¹

Aleksandar Buđanovac, Ljiljana Mikšaj-Todorović,

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Odsjek za poremećaje u ponašanju

Zoran Kanduč

Inštitut za kriminologiju
pri Pravni fakulteti v Ljubljani

SAŽETAK

Svrha istraživanja kojega je ovaj rad dio utvrđivanje je prirode stavova javnosti u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji. Cilj je ovoga rada utvrđivanje faktorske strukture upitnika o stavovima prema osuđenima i rehabilitaciji na hrvatskom i slovenskom uzorku, te usporedba tih struktura.

Uzorak ispitanika je sačinjen od 1403 ispitanika iz Hrvatske i 709 iz Slovenije.

Primijenjeni upitnik zasnovan je na skali stavova Begina i Couturea (1980). Sastoji se od 16 varijabli prevedenih na hrvatski jezik, kojima je dodano još pet novih varijabli stavova.

Faktorskom analizom (program SPSS for Windows, 9.0) izolirano je 5 značajnih faktora u hrvatskom i 6 u slovenskom uzorku. Dva su faktora sadržajno gotovo identična (povjerenje prema osuđenima i osobni kontakti s osuđenima), jedan je sličan (stav o uzdržavanju osuđenika u zatvoru), dok se ostali razlikuju.

Ista dva faktora mogu se prepoznati i u stranim istraživanjima.

Zaključeno je da ovaj upitnik dobro mjeri dva stava prema osuđenima, ali isto tako daje naznake za još nekoliko stavova koji se nisu jasno profilirali, vjerojatno zbog malog broja čestica.

Ključne riječi: javno mnijenje, rehabilitacija, osuđene osobe, stavovi

UVOD

U Republici Hrvatskoj do sada nisu provode na ispitivanja stavova javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji.

Izuzetak čini projekt "Stavovi javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji" koji se trenutno provodi u obje republike (Mikšaj-Todorović, Buđanovac, Kanduč, 1998). Ovaj članak dio je tog projekta.

U Republici Hrvatskoj u posljednje vrijeme došlo je do mnogih promjena koje opravdavaju važnost takvog istraživanja. Primjerice, kaznenim zakonom koji je stupio na snagu 1. siječnja 1998. godine predviđena je u okviru zamjene kazne zatvora (čl. 54.) mogućnost rada za opće dobro na slobodi uz pristanak osuđenika. Nadalje, u nadležnim institucijama u okviru mjera upozorenja upravo se osmišljava provođenje uvjetne osude sa zaštitnim

¹ Ovaj rad je dio projekta broj 1454/1998, financiranog od strane Research Support Scheme, Bartolomejska 11, 100 00 Prag 1, Republika Češka.

nadzorom (čl. 70.). Osim toga, prijedlogom Zakona o izvršavanju kazne zatvora, između ostaloga, u tijeku je reguliranje mogućnosti rada u zajednici osuđenih osoba koje se nalaze u kaznenim institucijama. Svi ovi noviteti uvelike se oslanjaju na potporu zajednice, a da nisu poznati njeni osnovni stavovi o osuđenim osobama i njihovoj rehabilitaciji. Ti stavovi nikad nisu ispitivani niti u odnosu na maloljetne počinitelje kaznenih djela iako u Republici Hrvatskoj postoji višegodišnje iskustvo provođenja odgojne mjere pojačana briga i nadzor.

U Republici Sloveniji situacija je nešto drugačija. Vodopivec i sur. (1990) analizirali su istraživanja javnog mnijenja od 1968 do 1990. Osnovni zaključak bio je da su stavovi prema kažnjavanju postajali vremenom sve represivniji. Iako je u razdoblju od 1973 do 1986 godine udio osuđenih na 100000 stanovnika bio viši nego u drugim jugoslavenskim republikama, slovenska kaznena politika pokazivala je težnju prema blažem kažnjavanju, odnosno većem udjelu odgojnih mjera i relativno kratkih zatvorskih kazni. Istraživači su zato predlagali promjenu zakonskih minimuma zapriječene kazni.

Petrovec (1998: 175-198) je na uzorcima sudaca i penoloških djelatnika ispitao stavove prema rehabilitaciji i utvrdio da 59% sudaca zastupa tretmansko usmjerenje, za razliku od svega 35 % penalnih djelatnika.

Pavlović (1999) je usporedio rezultate istraživanja javnog mnijenja iz 1992 i 1997 godine (Međunarodna anketa o viktimizaciji – Slovenija 1997). Između ostaloga, došao je do zaključka da se u gradovima, usprkos pogoršanju sigurnosnog stanja, stavovi prema kažnjavanju nisu bitno promijenili. Štoviše, rad za opće dobro pridobio je više naklonosti nego novčane kazne i odgojne mjere. Osim toga, stanovnici gradova bili su manje skloni kazni zatvora nego ispitanici iz manjih mjesta.

Razlozi za ispitivanje javnog mnijenja u Republici Sloveniji slični su razlozima u Hrvatskoj. I ovdje Zakon o kaznenom postupku predviđa određeni broj novih sankcija. Riječ je o upozoravajućim sankcijama i odgojnim mjerama za maloljetnike unutar kojih se predviđaju dvije srazmjerno novije mogućnosti: prema ovom zakonu, (čl. 162.) državni tužitelj može odgoditi kazneni progon za kaznena ponašanja za koja je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, ukoliko je počinitelj pripravan ispuniti određene uvjete. Među njima su nadoknada štete, ispunjavanje obiteljskih obveza, plaćanje određenog iznosa u korist javne ustanove ili u dobrotvorne namjene, kao i rad za opće dobro.

Kazneni zakon u članku 107. omogućuje zamjenu kazne zatvora do tri mjeseca radom u korist hu-

manitarnih organizacija ili lokalne zajednice. Nedavno prihvaćen obnovljeni Zakon o izvršavanju kaznenih sankcija trebao bi pružiti normativno "pokriće" za rehabilitacijski pristup. Istraživanje stavova o osuđenima i njihovoj rehabilitaciji može biti korisno i za traženje odgovora na pitanje u kojem opsegu je javnost uopće nakonjena konstruktivnom, humanom i "permisivnom" pristupu problemima kriminaliteta.

Obzirom da su osuđene osobe u praksi zapadnih zemalja već odavno uključene u raznim oblicima u život zajednice, pomalo je začudna malobrojnost istraživanja stavova javnosti u zapadnim zemljama o počiniteljima kaznenih djela i mogućnostima njihove rehabilitacije, što podjednako vrijedi i kad su u pitanju maloljetni počinitelji kaznenih djela (Baron, Hartnagel, 1996).

Neka dosadašnja zapadna iskustva u ispitivanju navedene problematike bila su osnova za oblikovanje istraživanja u ovom radu.

Begin i Couture (1980) mjerili su stavove prema osuđenim i bivšim osuđenim osobama. Faktori-zacija njihovog upitnika pružila je sedam značajnih faktora, ali autori su zaključili da su dva značajna, nazvavši prvog prihvaćanje ili izbjegavanje osuđenika ili bivših osuđenika, a drugog namjere koje se pripisuju osuđenima u njihovim ustrajanju na vlastitoj rehabilitaciji.

Carrol, Perkowitz, Lurigio i Weaver (1987) u svojoj su studiji o varijablama koje se odnose na kažnjavanje osuđenika dobili dva faktora, pri čemu je prvi prepoznat kao rehabilitacijska orijentacija i vjerovanje u ekonomsku uzročnost, a drugi kao punitivna orijentacija i vjerovanje u individualnu uzročnost te utjecaje kao što su upotreba droga i druženje s kriminalnim elementima.

Cullen i sur. (1990) proveli su studiju čiji je cilj bio procjena stupnja u kojem javnost prihvaća rehabilitaciju kao odgovarajući cilj penalnog sustava. Njihovi podaci pokazali su da se javnost ne suprotstavlja širenju rehabilitacijskih programa i pokušavanju rehabilitacije prijestupnika.

Palmer i sur. (1989) proveli su istraživanje na engleskoj i francuskoj govornoj skupini, upotrijebivši skalu stavova prema osuđenima Begina i Couturea (1980). Faktori-zacija skale rezultirala je s dva faktora faktorom povjerenja i faktorom punitivnosti.

Budanovac i Mikšaj-Todorović (1998) na pilot uzorku glavnog grada Hrvatske ispitali su faktor-sku strukturu skale stavova Begina i Couturea (1980) kojoj je dodano još pet varijabli. Dobivena su četiri faktora – osobni odnos prema bivšim osuđenima, stav o uvjetima života u zatvorima, postupanje penalnog sustava prema osuđenima, te općenito povjerenje prema osuđenima.

CILJ RADA

Cilj je ovoga rada dobiti uvid u strukturu stavova prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji na uzorcima ispitanika iz Hrvatske i Slovenije. Struktura stavova trebala bi pružiti uvid u one elemente koji te stavove čine više ili manje konzistentnima. Usporedba struktura stavova na uzorcima iz dvije države trebala bi dati podatke o stupnju konzistentnosti tih elemenata, odnosno dati odgovor na pitanje mogu li se oni generalizirati.

METODA

Uzorak varijabli

Upitnik je zasnovan na skali stavova Begina i Couturea (1980). Sastoji se od 16 varijabli prevedenih na hrvatski i slovenski jezik, kojima je dodano još pet novih varijabli stavova, te 2 varijable koje govore poznaju li ispitanici nekog kriminalca ili žrtvu. Ove dvije varijable nisu uključene u faktorsku analizu, jer ne predstavljaju stavove.

TVRDNJE
1. Ne želim imati ništa s bivšim osuđenima.
2. Dijelio/la bih stan s bivšim osuđenikom.
3. Družio/la bih se s osobom koja je na uvjetnom otpustu iz zatvora.
4. U slučaju potrebe, pozvao/la bih bivšeg osuđenika u svoju kuću/stan.
5. Zaposlio/la bih bivšeg osuđenika.
6. Ne možete vjerovati nekome tko je bio u zatvoru.
7. Neugodno je družiti se s osuđenima.
8. Osuđenici su nesposobni zadržati posao.
9. Bivši osuđenik će uvijek lako ponoviti svoj zločin.
10. Sramio/la bih se da je netko u mojoj obitelji bio u zatvoru.
11. Uvjeti života u zatvorima trebali bi se poboljšati.
12. Osuđenici u zatvoru često žive u teškim uvjetima koje bi trebalo promijeniti.
13. Osuđenik je ljudsko biće koje ima ista prava kao i svi drugi ljudi.
14. Želio/la bih da se ponovo uvede smrtna kazna.
15. Osuđenici zaslužuju svoju sudbinu, čak i kada je ona vrlo neugodna.
16. Uvjeti pod kojima se dobiva uvjetni otpust trebali bi biti stroži.
17. Zločin će se smanjiti ako uvedemo strože kazne zatvora.

18. Treba ukinuti kazne, a protiv zločina se boriti drugim sredstvima.
19. Nije u redu da osuđenici u zatvoru besplatno žive o trošku države.
20. Osuđenike u zatvoru treba natjerati da zarade za smještaj.
21. Osuđenike u zatvoru treba obrazovati i naučiti ih poslu da se po izlasku uklope u život na slobodi.
22. Poznajem neku osobu koja je bila na izdržavanju kazne zatvora.
23. Poznajem neku žrtvu zločina.

Ispitanici su procjenjivali stupanj svojega slaganja sa svakom pojedinom tvrdnjom na skali od 1 do 5, pri čemu je jedan značilo potpuno slaganje, a 5 potpuno neslaganje. Na posljednje dvije tvrdnje, odgovarali su samo sa DA ili NE.

Uzorak ispitanika

Uzorak čini 1403 ispitanika iz Hrvatske i 708 ispitanika iz Slovenije, a prikupljan je od 1.10. 1998. do 1.11. 1999. Ispitivanje je bilo anonimno. Instruirani anketari prikupili su podatke u domovima slučajno odabranih ispitanika u obje države.

Tablice prikazuju broj ispitanika u Hrvatskoj i Sloveniji prema varijablama spola, dobi, obrazovanja i mjesta prebivališta.

SPOL	MUŠKI	ŽENSKI
HRVATSKA	631 45%	772 55%
SLOVENIJA	317 44.7%	392 55.3%

DOB	18-25	26-40	40-
HRVATSKA	668 47.6%	382 27%	353 25.4%
SLOVENIJA	510 71.9%	145 20.5%	54 7.6%

OBRAZOVANJE	NISKO	SREDNJE	VIŠE I VISOKO
HRVATSKA	73 5.2%	875 62.4%	455 32.4%
SLOVENIJA	108 15.2%	506 71.4%	95 13.4%

MJESTO BORAVKA	GLAVNI GRAD	DRUGI GRADOVI	SELO
HRVATSKA	355 25.3%	485 34.6%	199 14.2%
SLOVENIJA	137 19.3%	375 52.9%	197 27.8%

Iz prethodnih tablica vidljiva je određena razlika u ispitanim varijablama koje definiraju uzorak. Dok se ispitanici iz obje republike ne razlikuju po spolu, može se vidjeti da je slovenski uzorak mladi od hrvatskog, ispitanici su češće nižeg i srednjeg obrazovanja, te ih više živi u drugim gradovima i na selu. Ove razlike trebalo bi imati u vidu prilikom analiza razlika u stavovima. Međutim, ovaj se rad bavi isključivo faktorskom strukturom upitnika, za koju navedene razlike nisu toliko bitne.

OBRADA PODATAKA

Struktura stavova ispitana je faktorskom analizom, metodom glavnih komponenti. Kriterij ekstrakcije faktora bio je karakteristični korijen veći od jedan. Faktorska analiza izvršena je na 21 čestici upitnika (bez zadnje dvije čestice, koje ne pred-

stavljaju stavove), pri čemu su faktori rotirani u kosu oblimin poziciju.

REZULTATI

Faktorska analiza na hrvatskom uzorku

Tablica 1. Ekstrahirani faktori

Varijable	Karakteristični korijen	% varijance	kumulativno
JEDAN	5.22956	24.9	24.9
DVA	1.91988	9.1	34.0
TRI	1.86278	8.9	42.9
CETIRI	1.28975	6.1	49.1
PET	1.13186	5.4	54.4

U Tablici 1. Prikazani su značajni faktori. Vidljivo je da pet faktora čija vrijednost karakterističnog korijena prelazi 1, objašnjava 54.4% zajedničke varijance.

Tablice 2. i 3. prikazuju sklop i strukturu faktora rotiranih u kosu oblimin poziciju.

Tablica 2. Matrica sklopa

Varijabla	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5
1. ništa s bivšim	.33635	.14092	-.01058	-.44060	.04215
2. dijeliti stan	.06483	-.05613	-.04829	.75358	-.08424
3. Druženje s osobom na uvjetnom	-.09979	.02042	.03147	.76136	.05367
4. pozivanje u kuću	-.02993	.02566	.06657	.74626	.01310
5. Zaposliti bivšeg	-.12653	.08685	.17028	.56861	-.01423
6. Ne vjerovati bivšem zatvoreniku	.66079	.00856	.00704	-.09580	.07545
7. Neugodno je družiti se	.68809	.04465	.04340	-.17147	-.03657
8. Nesposobni zadržati posao	.79397	.00536	-.03108	.10932	-.04716
9. Ponovit će zločin	.68944	.04134	-.01675	.02953	.07910
10. Sramio bih se osuđenika u obitelji	.55066	-.04163	.01184	-.20148	.04209
11. Uvjeti u zatvorima trebali bi se poboljšati	.06148	-.22905	.86046	.06449	.03190
12. Promijeniti teške uvjete	.11217	-.19554	.87039	.06987	-.01940
13. Poštivanje kriminalaca	-.10837	.10099	.56234	.08365	-.07861
14. Uvesti smrtnu kaznu	.06861	-.04886	-.16598	.21575	.69244
15. Zaslužuju sudbinu	.05215	.13549	.04384	-.04252	.59384
16. Stroži uvjeti uvjetnog otpusta	.08382	.25219	.06437	-.07868	.51871
17. Uvođenje strožih kazni zatvora	.19387	.11592	.04084	.01768	.55810
18. Ukinuti kazne	.17230	.15129	.00902	.16717	-.58196
19. Nije u redu besplatan život osuđenika	.06145	.80556	-.15968	.02181	.04717
20. Trebaju zaraditi za smještaj	.08841	.81195	-.08340	.00845	.07603
21. Treba ih obrazovati i naučiti poslu	-.14348	.41004	.51431	-.07101	.00049

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5
1. ništa s bivšim	.53814	.25016	-.15396	-.58697	.25463
2. dijeliti stan	-.23329	-.12306	.06722	.74601	-.24416
3. Druženje s osobom na uvjetnom	-.36943	-.04905	.16326	.78905	-.14515
4. pozivanje u kuću	-.31033	-.03639	.18771	.76256	-.16982
5. Zaposliti bivšeg	-.35848	.01758	.29023	.63784	-.18414
6. Ne vjerovati bivšem zatvoreniku	.71450	.15990	-.16040	-.35557	.25839
7. Neugodno je družiti se	.74167	.18561	-.12291	-.41298	.17180
8. Nesposobni zadržati posao	.74998	.14001	-.17553	-.17711	.12672
9. Ponovit će zločin	.70937	.18819	-.17052	-.24796	.25082
10. Sramio bih se osuđenika u obitelji	.62437	.09029	-.14456	-.40832	.21145
11. Uvjeti u zatvorima trebali bi se poboljšati	-.18214	-.19416	.84655	.18719	-.15115
12. Promijeniti teške uvjete	-.14151	-.16142	.85553	.18447	-.18615
13. Poštivanje kriminalaca	-.25842	.07144	.61350	.22080	-.19291
14. Uvesti smrtnu kaznu	.18330	.08324	-.25830	.01065	.67634
15. Zaslužuju sudbinu	.22890	.27066	-.06487	-.20137	.63673
16. Stroži uvjeti uvjetnog otpusta	.27387	.38171	-.04182	-.23831	.59796
17. Uvođenje strožih kazni zatvora	.33666	.26635	-.08349	-.18400	.61817
18. Ukinuti kazne	-.00308	.05324	.09469	.22574	-.54900
19. Nije u redu besplatan život osuđenika	.25502	.82123	-.15653	-.10181	.24597
20. Trebaju zaraditi za smještaj	.27889	.84172	-.09249	-.12032	.27359
21. Treba ih obrazovati i naučiti poslu	-.14732	.40109	.54409	.02843	-.01670

Prvi faktor definiran je varijablama 6-10, i predstavlja povjerenje prema osuđenima.

Drugi faktor predstavlja stav o izdržavanju osuđenika u zatvoru vlastitim radom (2 varijable - 19. i 20.).

Treći faktor predstavlja stavove o uvjetima života u zatvoru i humanom odnosu prema osuđenima (varijable 11, 12, 13 i 21).

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
Factor 1	1.00000				
Factor 2	.19381	1.00000			
Factor 3	-.21298	.02526	1.00000		
Factor 4	-.36767	-.08119	.15572	1.000	
Factor 5	.24283	.20293	-.15897	-.22818	1.00000

Četvrti faktor predstavlja stav o osobnim kontaktima s osuđenima (varijable 1-5).

Peti faktor predstavlja stav ispitanika o pravednosti i načinima kažnjavanja osuđenika (varijable 14-18) (punitivni stav).

Tablica korelacija između faktora pokazuje nešto više korelacije između prvog i četvrtog faktora, te prvog i trećeg i petog faktora. Postoji, dakle, povezanost između povjerenja prema osuđenima i stava o osobnom kontaktu s osuđenima. Uvid u smjerove korelacija varijabli s faktorima i smjer korelacije između ova dva faktora pokazuje da se uz povjerenje veže pozitivan stav o osobnim kontaktiranjem i obratno.

Povjerenje prema osuđenima se također povezuje s rehabilitativnim stavom kojega izražavaju faktori 3 i 5.

Tablica 5. Ekstrahirani faktori

Varijable	Karakteristični korijen	Varijanca	Kumulativno
JEDAN	4.53710	21.6	21.6
DVA	2.23275	10.6	32.2
TRI	1.52870	7.3	39.5
CETIRI	1.24660	5.9	45.5
PET	1.16954	5.6	51.0
SEST	1.02559	4.9	55.9

Faktorska analiza na slovenskom uzorku

Faktorska analiza provedena na uzorku slovenskih ispitanika izolirala je šest značajnih faktora, prema istom kriteriju ekstrakcije. I oni su također rotirani u kosu oblimin poziciju.

Ovih šest faktora objašnjava 55.9% zajedničke varijance, što je otprilike podjednako objašnjenjanoj varijanci u hrvatskom uzorku.

Tablice 6. i 7. prikazuju sklop i strukturu rotiranih faktora.

Tablica 6. Matrica sklopa

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5	Faktor 6
1. ništa s bivšim	.45208	.04090	.00330	.38339	-.00023	-.00469
2. dijeliti stan	-.73959	.00458	-.03976	.05671	.08558	-.10237
3. Druženje s osobom na uvjetnom	-.80293	.00307	-.02391	-.01554	-.01107	.04267
4. pozivanje u kuću	-.73561	-.06354	.03650	.05253	-.06788	.00061
5. Zaposliti bivšeg	-.51288	.09360	.07824	-.19891	-.12209	-.01314
6. Ne vjerovati bivšem zatvoreniku	.08758	-.03198	-.03224	.65262	.02828	.02230
7. Neugodno je družiti se	-.00641	-.10716	-.05510	.77597	-.19123	.16799
8. Nesposobni zadržati posao	-.08105	.01106	-.00678	.76646	.10146	-.06316
9. Ponoviti će zločin	.03266	.09431	.08163	.46536	.33315	-.16125
10. Sramio bih se osuđenika u obitelji	.18519	.09771	-.05485	.43979	-.14004	-.00347
11. Uvjeti u zatvorima trebali bi se poboljšati	-.03149	-.03280	.86750	-.08767	-.01814	.01905
12. Promijeniti teške uvjete	.07381	-.04051	.91282	.02017	.00886	-.02440
13. Poštivanje kriminalaca	-.26027	.13025	.15649	.01268	-.67813	.12551
14. Uvesti smrtnu kaznu	-.09379	.13248	-.03124	-.02871	.65445	.20418
15. Zaslužuju sudbinu	.13993	.08213	.03381	-.02988	.37814	.39410
16. Stroži uvjeti uvjetnog otpusta	.02183	.15345	-.15070	.03192	.11252	.56209
17. Uvođenje strožih kazni zatvora	-.01923	.06728	.15881	.26972	.10965	.62318
18. Ukinuti kazne	-.07271	.08693	.11968	.14380	.15095	-.69424
19. Nije u redu besplatan život osuđenika	.00596	.70507	-.11498	.05086	.16687	.06566
20. Trebaju zaraditi za smještaj	.01761	.75743	-.11497	.03519	.18324	.09348
21. Treba ih obrazovati i naučiti poslu	.00757	.72828	.08742	-.09678	-.34620	-.07811

Tablica 7. **Matrica strukture**

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5	Faktor 6
1. ništa s bivšim	.59251	.08602	-.12123	.55163	.15166	.09774
2. dijeliti stan	-.71278	-.02402	.11866	-.20047	-.03307	-.19828
3. Druženje s osobom na uvjetnom	-.79836	-.01868	.14070	-.30744	-.13561	-.08482
4. pozivanje u kuću	-.73742	-.09681	.20357	-.23750	-.19060	-.14364
5. Zaposliti bivšeg	-.62101	.03672	.21288	-.40931	-.24733	-.12211
6. Ne vjerovati bivšem zatvoreniku	.34053	.03203	-.10117	.69121	.17349	.07842
7. Neugodno je družiti se	.28144	-.0328	-.10101	.74175	-.02163	.17448
8. Nesposobni zadržati posao	.20794	.06806	-.04651	.75410	.22996	-.01373
9. Ponovit će zločin	.21775	.13273	.01583	.53429	.40428	-.07799
10. Sramio bih se osuđenika u obitelji	.33794	.12667	-.11135	.49164	-.00585	.06000
11. Uvjeti u zatvorima trebali bi se poboljšati	-.24830	-.11074	.88207	-.16382	-.16734	-.15751
12. Promijeniti teške uvjete	-.11597	-.11499	.90229	-.01842	-.11592	-.18342
13. Poštivanje kriminalaca	-.37478	.05535	.27572	-.20751	-.70813	-.01806
14. Uvesti smrtnu kaznu	.04736	.24169	-.15254	.08821	.68260	.31232
15. Zaslužuju sudbinu	.25052	.19845	-.12709	.12171	.45664	.47884
16. Stroži uvjeti uvjetnog otpusta	.18037	.28667	-.28864	.11673	.24285	.63973
17. Uvođenje strožih kazni zatvora	.16719	.20308	.00962	.31451	.23346	.63530
18. Ukinuti kazne	-.12980	-.02666	.22223	.10460	.05903	-.68136
19. Nije u redu besplatan život osuđenika	.11253	.74988	-.21400	.15202	.28388	.24601
20. Trebaju zaraditi za smještaj	.12753	.80849	-.22713	.14948	.30908	.28692
21. Treba ih obrazovati i naučiti poslu	-.08923	.65999	.09698	-.11502	-.30513	-.01271

Prvi faktor definiran je varijablama 1-5, koje se pretežno odnose na osobne kontakte s osuđenima.

Drugi faktor (3 varijable – 19 - 21) odnosi se na stav o izdržavanju osuđenika u zatvoru, odnosno, trebaju li se oni sami izdržavati svojim radom.

Treći faktor definiraju dvije varijable, 11 i 12, a odnosi se na stav o uvjetima života u zatvoru.

Četvrti faktor (5 varijabli, 6 - 10) odnosi se na povjerenje prema osuđenima, odnosno neka uvjerenja o tome treba li im vjerovati.

Peti faktor (3 varijable 13 - 15) odnosi se na neka osnovna prava osuđenika i zaslužuju li oni svoju sudbinu. Ovaj je faktor pomalo nejasan.

Šesti faktor su stavovi o kažnjavanju (3 varijable 16 - 18).

Tablica 8: **Korelacije između faktora**

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5	Faktor 6
Faktor 1	1.0000					
Faktor 2	.03638	1.00000				
Faktor 3	-.21165	-.08238	1.00000			
Faktor 4	.36629	.07784	-.06876	1.00000		
Faktor 5	.16380	.11342	-.14533	.19396	1.00000	
Faktor 6	.16179	.18638	-.18170	.05816	.14457	1.00000

Korelacije između faktora u slovenskom uzorku nešto su niže od onih u hrvatskom. I ovdje možemo uočiti gotovo identičnu povezanost između povjerenja i stava o osobnim kontaktima s osuđenima, dok su ostale korelacije manje izražene.

DISKUSIJA

Može se reći da je faktorska analiza provedena na oba uzorka pokazala postojanje dva čvršća faktora koji su se pojavili u oba slučaja – to su prvi i četvrti faktor.

Prvi faktor u hrvatskom identičan je četvrtom faktoru u slovenskom uzorku, a četvrti faktor je identičan prvom faktoru kod slovenskog uzorka.

Drugi faktori u oba uzorka također su dovoljno slični, iako ne i identični. Ipak, može se reći da se stav o uzdržavanju osuđenika u zatvoru prepoznatljiv u oba uzorka.

Za razliku od trećeg faktora u slovenskom uzorku koji predstavlja stav o uvjetima života u zatvoru, treći faktor u hrvatskom uzorku, nazvan "uvjeti života u zatvoru i humanost prema osuđenima", definiran je i varijablom 13, "poštivanje kriminalca" koja pripada petom faktoru u slovenskom uzorku, te 21, "osuđenike treba obrazovati i naučiti poslu", koji u slovenskom uzorku pripada faktoru "stav o uzdržavanju osuđenika". Očigledno je da slovenski ispitanici povezuju potrebu za uzdržavanjem i za obrazovanjem i stjecanjem radnih vještina radi samoudržavanja na slobodi. Kod hrvatskog uzorka ova varijabla povezana je s općim humanim odnosom prema osuđenima. Ovaj je faktor ponešto nejasan u oba uzorka, te s pravom možemo dovesti u pitanje njegovu generalizabilnost.

Postoji i izraženija razlika u pogledu petog faktora. Dok na hrvatskom uzorku taj faktor, nazvan "stav o pravednosti" i načinima kažnjavanja, definira pet varijabli, u slovenskom se on razdvojio na dva zasebna faktora (5. i 6.) – stav o pravednosti kažnjavanja i stav o načinima kažnjavanja. Teško je objasniti zbog čega je došlo do tog razdvajanja. Može se samo zaključiti da se radi o manje stabilnim faktorima čija se struktura mijenja od uzorka do uzorka.

Tablica prikazuje odnos faktora dobivenih u oba uzorka:

Rezultati ovog rada pokazali su da se svega dva faktora repliciraju na različitim uzorcima. Isto tako, usporedivši dobivene rezultate s rezultatima pilot istraživanja (Budanovac, Mikšaj-Todorović, 1998), vidljivo je da se ponovo ponavljaju ista dva faktora, dok su ostali promijenjeni.

Ovdje dobiveni faktor povjerenja replicirao se u istraživanju Palmera i sur. (1989), a faktor osobnih kontakata s osuđenima odgovara faktoru prihvaćanja ili izbjegavanja osuđenika ili bivših osuđenika dobivenom u istraživanju istraživanju Begina i Couturea (1980).

Dakle, može se zaključiti da su stalni faktori koje mjeri ovaj upitnik - povjerenje prema osuđenima i - osobni kontakti s osuđenima, dok se ostali faktori mijenjaju ovisno o uzorku na kojem su dobiveni, te je njihova generalizabilnost mala.

Ovaj upitnik dobro mjeri dva stava prema osuđenima, ali isto tako daje naznake za još nekoliko stavova koji se nisu jasno profilirali, vjerojatno zbog malog broja čestica (recimo stav o uzdržavanju osuđenika u zatvoru, o uvjetima života u zatvoru, o pravednosti i načinima kažnjavanja). Svakako bi bilo zanimljivo razraditi i ova područja stavova dodavanjem većeg broja čestica, čime bi se njihova struktura sigurno jasnije profilirala i stabilizirala u različitim uzorcima.

LITERATURA

Baron, S.W, Hartnagel, T.F. (1996): Lock Em Up – Attitudes toward punishing juvenile offenders. Canadian Journal of Criminology, 38, 2, 191-212.

Begin, G., Couture, H. (1980): Construction et Validation d'une Echelle D'attitudes Envers les Detenu(e)s et

FAKTOR	HRVATSKA	SLOVENIJA	FAKTOR
Povjerenje prema osuđenima	1.	4.	Povjerenje prema osuđenima
Stav o uzdržavanju osuđenika u zatvoru	2.	Sličan 2.	Stav o uzdržavanju osuđenika u zatvoru
Uvjeti života u zatvoru i humanost prema osuđenima	3.	Razbijen na 3., 2. i 5.	Uvjeti života u zatvoru
Faktor osobnih kontakata s osuđenima	4.	1.	Faktor osobnih kontakata s osuđenima
Stav o pravednosti i načinima kažnjavanja	5.	Razbijen na 5. i 6.	Stav o pravednosti kažnjavanja
		6.	Stav o načinima kažnjavanja

Les Ex-detenu(e)s. *Revue Canadienne de Criminologie* 22: 3 -16.

Budanovac, A., Mikšaj-Todorović, Lj. (1998): Metrijska svojstva skale za mjerenje stavova javnosti prema osuđenim osobama i njihovoj rehabilitaciji, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34, 1, 13-22.

Carroll, J. S., Perrowitz, W. T., Lurigio, A. J., and Weaver, F.M. (1987): Sentencing Goals, Causal Attributions, Ideology and Personality. *Journal of Personality and Social Psychology* 5: 107 - 118.

Cullen, F.T., Skovron, S.E., Scott, J.E., Burton, W.S. jr. (1990): Public support for correctional treatment: the tenacity of rehabilitative ideology. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 1, 6-18.

Mikšaj-Todorović, Lj., Budanovac, A., Kanduč, Z. (1998): Public attitudes towards convict's rehabilitation. Research support scheme of the Society Support

foundation, Grant No. 1454/1998.

Palmer, D. L., S. Guimond, M. Baker W., Begin G. (1989): A Factor-Analytic Study of English and French Forms of a Measure of Attitudes Toward Convicts and Ex-convicts. *Canadian Journal of Criminology* 31: 2, 155 - 167.

Pavlović, Z. (1999): Mednarodni ankete o kriminaliteti oz. viktimizaciji. Slovenija (Ljubljana 1992-1997, 2. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 1, 30-37.

Petrovec, D. (1998): Kazen brez zločina. *Studia humanitatis*, Apes. Ljubljana.

Vodopivec, K. i sur. (1990): Javno mnenje in represija. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (raziskava št. 91), Ljubljana.

FACTORIAL STRUCTURE OF ATTITUDES TOWARD THE CONVICTS AND THEIR REHABILITATION OF SLOVENIAN AND CROATIAN RESPONDENTS

Summary

The purpose of the research, of which this paper is a part, is to explore the nature of the public opinion in Republic of Croatia and Republic of Slovenia toward the convicts and their rehabilitation. The goal of this paper is to establish the factorial structure of the questionnaire of attitudes toward the convicts and rehabilitation on the Croatian and Slovenian sample, as well as to make comparison of these structures.

The sample is made of 1403 respondents from Croatia and 709 from Slovenia. The questionnaire that was applied was based upon the Begin-Couture scale of attitude (1980). It consists of 16 variables translated to Croatian, with the addition of five new attitude variables.

Factor analysis (SPSS for Windows, 9.0) isolated 5 significant factors in Croatian sample, and 6 significant factors in Slovenian sample. Two of the factors are almost identical in content (trust toward the convicts and personal contacts with the convicts); one is similar (attitude toward costs of keeping of the convicts in prison), while the rest are different. The same two factors could also be recognized in foreign researches.

The paper concludes that the questionnaire is adequate for measuring two attitudes toward the convicts; the questionnaire also hints at several more attitudes that were not clearly isolated, probably because of low number of items.

Key words: public opinion, rehabilitation, convicts, attitudes